

УДК 811.161.2(038)

Ю99

Ющук І. П. Словник української мови VI століття. — Львів: Видавництво «Астролябія», 2019. — 496 с.

У словнику зібрано понад 13 тисяч слів української мови слов'янського походження, які повністю або частково звучанням і значенням збігаються зі словами верхньолужицької (7,5 тис. слів), чеської (10,8 тис. слів), словенської (9,3 тис. слів), сербської й хорватської мов (10,2 тис. слів), території яких не межують з Україною. Можна з повною підставою припускати, що їх наші предки вживали ще до розселення слов'ян — у VI й попередніх століттях, а не запозичили пізніше. Ці слова є переконливим свідченням про побут, звичай й життєві турботи наших далеких предків.

*Рекомендовано
вченою радою Київського міжнародного університету
(протокол № 6 від 31.01.2017 року)*

Рецензенти:

О. Н. Мушкудіані, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та історії журналістики Київського міжнародного університету

Д. В. Павличко, Герой України, почесний професор НаУКМА

М. Г. Зубков, лінгвоексперт Комітету стандартування НУ "Львівська політехніка", заслужений працівник освіти України, лексикограф

Авторський текст © Ющук І. П., 2019

Редагування і дизайн © Видавництво «Астролябія» 2019

ISBN 978-617-664-163-6

Присвячую пам'яті предків,
які століттями творили й свято берегли
рідну українську мову,
передаючи її з покоління в покоління

КНИГА УКРАЇНСЬКОГО НАСТУПУ

У глухі століття нашої бездержавності українська мова лишалася єдиним рубежем української оборони.

*Єдиний в тебе скарб — прапрацюрівське слово,
Закляв його Божі від кражі й чужодства:
Одно воно твого життя міцна основа,
Певніша над усі потуги і багатства, —*

звертаючись до співвітчизників, писав 1882 року Пантелеймон Куліш.

В українців під російською окупацією не було жодної української політичної партії, жодного видавництва, жодної школи, жодної газети. Але лишалася живою мова — і Україна вистояла, аби потім розпочати процес відродження. Те, що український наступ розпочинається з плацдарму української мови, добре розуміли й розуміють і в Російській імперії, і в СРСР як її реанімованій формі, і в нинішній Московії, тому саме українську мову і нищили найбільш затято та послідовно — від указів «скаженого Петра» починаючи і законом Ківалова – Колесніченка завершуючи.

З огляду на це безпековий аналітичний центр «Українські студії стратегічних досліджень» і зніціював видання цієї книги. Вона виходить у світ у час війни, війни, що ведеться на території України і в основі своїй є війною за світогляд, засадничою підставою якого для українця була й лишається мова. Саме мова постає ключовим фактором національної безпеки, міцності держави, єдності нації — і вона ж стала першим об'єктом російської агресії, адже за привід для нападу було обрано саме «захист» окупаційномовних. Зрештою очевидно: якби Україна в аспекті мовно-культурному була простором цілковито україномовним, то російські «градя» до нас би ніколи не дійшли. Тож битва за мову — це битва за Україну, битва, яку ми програти не маємо права.

СЛОВНИК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ VI СТОЛІТТЯ

Можна без перебільшення стверджувати, що поява книги професора Івана Ющука «Словник української мови VI століття» — це «коперніканська революція» в розвитку сучасної гуманітаристики: спираючись на величезний масив лінгвістичних фактів, її автор відсовує формування української ідентичності до VI століття, виводячи розвиток нашої мови з тисячолітньої індоєвропейської традиції. Іван Ющук методично зібрав збіги питомих слов'янських слів, що побутують у народів, які не межують з Україною, — лужичан, чехів, сербів і хорватів, словенців; таких слів дійшло до нашого часу понад 13 тисяч, їх вживали наші пращури в питомих побутових сферах повсякденного буття. Згідно з підставовим твердженням науковця, ці слова були ще до епохи слов'янського розселення, коли, звичайно, мова наша ще не називалася українською (як німецька не називалася німецькою, а французька — французькою), проте лексичні, фонетичні та граматичні особливості її поставали вже чітко виокремленими.

Глибока спорідненість мов у період формування етносів свідчить про давність зародження того окремого народу, який заснував свою державу з центром у Києві. Багато українських слів, характеристичну українську інтонацію та вимову ми легко впізнаємо у спорідненому середовищі інших слов'янських мов — але в цьому контексті самотність та багатство української мови постають ще більш виразними. Ми — частина Центрально-Східної Європи, ми повинні відновлювати контакти зі слов'янськими народами та відроджувати мовне середовище зденационалізованих українців Кубані, Сірого та Зеленого Клину.

“Словник української мови VI століття” Івана Ющука — це той документ, який розбиває всі вигадки московської пропаганди про неповноцінність, вторинність чи штучність нашої мови.

Наша мова була, є і буде.

*Директор Недержавного аналітичного центру
«Українські студії стратегічних досліджень» Юрій Сиротюк*

Меценат видання Андрій Стросвус

ВСТУПНЕ СЛОВО

Принаймні вперше чути, з перших слів
Я мови польську й сербську розумів,
Словацьку, чеську та словенську мови,
Коли й без словника велась розмова...

В. Василяшко

“И хотя нѣмцы увѣряють, якобы малороссійское нарѣчіе есть не что иное какъ русскій языкъ, испорченннй примѣсью польскаго, не смотря на то малорусское нарѣчіе старѣе многихъ другихъ, ибо Кіевъ процвѣталъ уже въ то время, когда Москва не существовала, а славянскіе Поляне еще прежде Рурика говорили не иначе, какъ своимъ славянскимъ языкомъ”.

Г. С. Бандке, 1815 р.

Звісно, півтори тисячі років тому назв *Україна, українець, український* не існувало (як і не було таких назв, як *France, Français, français* чи *Deutschland, Deutsche, deutsch*), але ця земля (*україна*) була, і на ній жили й спілкувалися наші далекі предки. І сучасна українська мова не раптом з'явилася з появою назви *український* (як і французька чи німецька), а під різними назвами чи й без назви формувалася впродовж тисячоліть, як і все на світі. Можна було б мову наших предків, що була в VI столітті, назвати *протоукраїнською*, але з цього випливало б, що йдеться про якусь первісну мову, яка передувала сучасній і була мало подібна до неї.

Звичайно, мова змінюється з часом, але змінюється дуже повільно і не докорінно, якщо не зазнає насильницьких зовнішніх впливів. Перші християнські твори грузинською мовою з V століття грузини цілком розуміють і тепер без перекладу. Грузини вільно читають "Витязя в тигровій шкурі" Шота Руставелі (тільки деякі специфічні слова потребують пояснення), хоч цьому творові приблизно 800 років. Як стверджують знавці, мова "Божественної комедії" Аліг'єрі Данте дуже мало відрізняється від сучасної італійської, хоч цей твір написаний майже 700 років тому. Сучасний ісландець легко читає й розуміє, що було написано в XIII столітті. Тож чи так уже суттєво могла змінитися мова наших предків хоч і за двічі довший час, якщо давні людські спільноти вели досить замкнутий спосіб життя і бережно ставилися до своєї мови?

Про шанобливе ставлення людей у давнину до рідної мови свого часу свідчив представник одного з індіанських племен Америки: "Наші матері витрачають щодня по дві години, навчаючи дітей правильно говорити мовою племені. Дорослий індіанець, який не володіє своєю мовою з абсолютною правильністю, фактично стає безправним: йому не дозволяють говорити при людях, щоб його мовні хиби не передалися слухачам, особливо дітям. Через те наші матері витрачають величезну кількість часу, домагаючись ідеальної точності у відтворенні нашої дуже складної граматики". Мабуть, і наші предки з неменшою бережливістю ставилися до своєї мови як до найціннішого скарбу, успадкованого від попередніх поколінь. Не випадково ж для них той, хто говорив чужою мовою, був німцем, тобто німим.

У давні часи за мовою й вимовою розпізнавали людину, з якого вона краю, якого племені, своя чи чужа. Переконалив свідчення про це знаходимо в Біблії, де описано криваву сутичку між двома ізраїльськими родами: "Тоді гілеадії позаймали йорданські броди до Ефраїму; і як хто з ефраїмських утікачів говорив: "Дайте мені перебresti", — то гілеадії його й питали: "Чи ти не ефраїмець?" І як той казав: "Ні!" — то вони казали йому: "Скажи-но: Шібболет", — і як він казав "Сібболет", бо не вмів до ладу вимовити, то вони хапали його та

й стинали на йорданських бродах" (Суддів, 12; 5–6). Коли окупаційні російсько-більшовицькі банди Муравйова 9 лютого 1918 року ввірвалися в Київ, то стріляли в кожного, хто озивався українською мовою. Мова була і є свого роду свідченням про людину. "Птицю пізнати по пір'ю, а людину по мові", — каже українське народне прислів'я.

Отож є всі підстави вважати, що сучасна українська мова не повинна дуже відрізнятися від тої, якою наші предки розмовляли півтори тисячі років тому. Хоч, зрозуміла річ, за такий час багато чого й змінилося і в її словниковому складі, і в значенні збережених слів, й у вимові та граматиці, але, мабуть, не разюче. Далися, безперечно, ознаки, зокрема, впливи завоювників та колонізаторів — аварів (літописних обрив), татаро-монголів, пізніше поляків, московитів, але не настільки, щоб докорінно змінити її структуру, засоби. Тож і в VI столітті мова наших предків була українська (хоч її так і не називали тоді), тільки на певному ступені свого розвитку.

Про початки слов'янських мов, а отже, й української, у нас є лише припущення. У доісторичні часи, за родоплемінного ладу, майже кожне плем'я мало свою мову. Мови сусідніх племен були ще доволі близькими, але чим далі одне від одного жили племена, тим усе більше різнилися їхні мови. Ось, наприклад, яку мовну картину спостерігав М. Миклуха-Маклай 1871 р. серед племен Нової Гвінеї: "Майже в кожному селищі своє наріччя. У селах, віддалених на чверть години ходи одне від одного, є вже кілька різних слів для позначення тих самих предметів; жителі сіл, розташованих на відстані години ходи одне від одного, розмовляють іноді такими різними наріччями, що майже не розуміють одні одних. Якщо мої екскурсії тривали понад один день, мені потрібні були два або навіть три перекладачі, які повинні були перекладати один одному запитання й відповіді" (Миклуха-Маклай Н. Н. Путешествия. — М.-Л., 1940. — Т. I. — С. 243).

Подібні явища й тепер ще спостерігаються в деяких районах Індії, в Африці. Наприклад, у тій же Новій Гвінеї ще й дотепер збереглося близько 620 мов. В Австралії наприкінці XVIII ст., коли сюди прийшли європейці, на 300 тис. аборигенів було близько 500 мов. В Індії

ПРО АВТОРА

Іван Пилипович Ющук народився 3 жовтня 1932 року в селі Черниківі Володимир-Волинського району Волинської області. 1951 року закінчив середню школу, 1957 — слов'янське відділення (чеська мова і література) Львівського державного університету ім. І. Франка. Працював учителем української мови і літератури в середній школі. У 1959–1962 роках — аспірант Інституту літератури ім. Т. Шевченка АН УРСР, захистив кандидатську дисертацію

“Т. Г. Шевченко в літературах народів Югославії (друга пол. XIX – поч. XX ст.)”, працював молодшим науковим співробітником відділу слов'янських літератур того ж інституту.

У 1967–1969 роках завідував відділом методики мови в журналі “Українська мова та література в школі”. У 1969–1996 роках — викладач, старший викладач, доцент, професор кафедри російської і української філології Київського педагогічного інституту іноземних мов. З 1996 року — професор, завідувач кафедри слов'янської філології і загального мовознавства Київського міжнародного університету.

Автор понад тридцяти підручників і посібників з української мови для середньої школи та вищих навчальних закладів, ряду мовознавчих і літературознавчих статей; перекладів художніх творів (повістей, романів, оповідань) з сербської, хорватської, словенської, чеської, македонської, верхньолужицької мов.

Кандидат філологічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, відмінник освіти України, член Національної спілки письменників України, лауреат премій імені Бориса Грінченка, Івана Огієнка та Дмитра Нитченка.

Зміст

<i>Юрій Сиротюк. Книга українського наступу</i>	7
Вступне слово	9
Умовні скорочення	28
Словник	29
Джерела	469
<i>Додаток 1. Українська мова часів Київської Русі</i>	471
<i>Додаток 2. Корені нашої мови</i>	482
<i>Дмитро Павличко. “Словник української мови VI століття”</i> Івана Ющука	488
Машп.	491
Про автора	494